

091=163.1"16"
821.163.1.09-97

**Протојереј др Слободан
С. ЈАКОВЉЕВИЋ**

Чачак, Србија
Храм Вазнесења Господњег
у Чачку
slobodan.jakovljevic244@gmail.com

**РУКОПИСНО ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉЕ
ИЗ МАНАСТИРА СВЕТОГ БЛАГОВЕШТЕЊА
– ШТИТКОВО (XVI ВЕК)**

АПСТРАКТ: У раду се описује рукописно Четворојеванђеље које потиче из манастира Светеи Благовештења у Штиткову. Преписано је у XVI веку. Механизмима књижице и заслугом епископа Јоаникија Нешковича досељено је у ризницу храма Вазнесења Господњег у Чачку, где се и данас чува. До сада није посебно обрађивано у научним студијама. Раг се бави историјском позадином која се тиче настанка манастира у Штиткову 1665. године и књижице, светеи патријарха Гаврила Рајића. Такође, у њему се описују рукопис, превод рукописа, недостаци и илустрације, док је посебна пажња посвећена самој књижици и опису орнаментике.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Четворојеванђеље, Штитково, храм Вазнесења Господњег, Чачак, патријарх Гаврило Рајић, заштитница, вињета

Храм Вазнесења Господњег у Чачку веома је значајан културни, историјски и национални топос који има посебно место у историји Српске цркве и народа.¹ У ризници овог храма сабрани су стари и важни предмети и књиге из различитих културних и историјских епоха, што само по себи сведочи о значају ове светиње. Фонд сачуваних покретних предмета и веома вредних и старих књига осликава стање материјалне културе Српске православне цркве током претходних столећа самим тим показујући да наш народ има своје место у историји

културе европских хришћанских нација. Посматрано хронолошки, историја чачанског храма сеже у време владавине жупана Страцимира, односно у другу половину XII века када је датован настанак Богородичине цркве на Морави, каснијег седишта Градачке митрополије. Следећа етапа историје цркве јесте период турократије који је подразумевао, у неколико наврата, промену намене овог свештеног простора. И коначно, након ослобођења од Турака, следи период који можемо дефинисати и као време велике црквене обнове храма Вазнесења Христовог и формирања нове ризнице. Ова етапа настаје након добијања државне аутономије под кнезом Милошем Обреновићем почетком XIX века.

Као најзначајније књиге фонда старих и ретких књига ризнице храма Вазнесења Господњег без икакве сумње морамо издвојити три рукописна четворојеванђеља из XVI века који данас чине део сталне

[1] За све о овом храму видети: Делфина Рајић, Милош Тимотијевић, *Храм Светеи Вазнесења Господњег у Чачку* (Чачак: Народни музеј, 2021); Милка Чанак Медић, Зорица Ивковић, *Богородица Градачка* (Београд: Републички завод за заштиту споменика културе; Краљево: Завод за заштиту споменика културе; Чачак: Народни музеј, 1992), 35-40; Радивоје Бојовић, *Богородица црква на Морави* (Чачак: Народни музеј, 1992); *Богородица Градачка у историји српског народа*, научни скуп поводом 800 година Богородице Градачке и града Чачка (Чачак: Народни музеј, 1992); Слободан Јаковљевић, *У светом и свечасном храму овом* (Чачак – Краљево: ЕУО Епархије жичке, 2024), 21-148.

музејске поставке. Реч је о Четворојеванђељу из 1554. године² чији је преписивач поп Вук из Никољ Пазара.³ Друго је Четворојеванђеље с краја XVI века које највероватније потиче из скрипторијума Свете Тројице Пљеваљске.⁴ Треће Четворојеванђеље из ове рукописне збирке потиче из манастира Светог Благовештења у Штиткову, из XVI је века, и до сада није било предмет детаљнијег проучавања, иако је споменуто у неколико студија.⁵

Четворојеванђеље подразумева књигу која стоји на престолу и из које се по типичу читају изабране перикопе из четири јеванђеља у зависности од покретних и непокретних празника. Читање јеванђелских перикопа, односна зачала, у прво време раног хришћанства вршило се по слободном избору. Касније је направљен систем који је пратио тематике недеља и празника. Међутим, читало се линеарно из континуираног текста јеванђеља на чијим су маргинама биле наведене поделе и време читања зачала. Ови системи су се разликовали у зависности од поднебља, али су били древни. Наравно да је каснији развој условио издвајање перикопа из континуираног текста, па је тако настала књига названа Изборник или Јеванђелистар. Јеванђеље на богослужењу читају само

чланови вишег клира, односно епископ, презвитер и ђакон и символ је Господа Исуса Христа, Оваплоћеног Логоса Божијег.⁶ Можемо рећи да већ од VI века постоје верзије кратког изабраног јеванђеља за читања. Јеванђеља пуног апракоса се у византијској традицији користе од X, а код православних Словена од XII века. Четворојеванђеља су временом истиснула употребу изабраних јеванђеља увођењем јерусалимског типика у XIV веку.⁷ Када говоримо о српској богослужбеној средини, почевши од Мирослављевог Јеванђеља, постоји богата традиција умножавања и преписивања четворојеванђеља што сведочи да развијено богослужење код Срба прати уобичајене литургијске праксе, те да у том смислу не представља периферију богослужбених токова тога времена. Ваља истаћи и чињеницу да је стара српска књижевност сачувана првенствено као рукописно наслеђе. Иако су се најстарије српске штампане књиге појавиле деведесетих година XV века, печатање је готово до XVIII века било тек спорадично, а продукција рукописних књига у XVI веку је и поред постојања штампарија, била значајна. Такође, то ће бити главни начин производње књига и у XVII и у XVIII веку.⁸

Четворојеванђеље из Штиткова потиче из манастира Благовештења који је саграђен 1655. године ктиторством Светог патријарха Гаврила I Рајића (1648–1655). Патријарх Гаврило је био родом из поменутог села.⁹ Књиге које су из наведеног манастира завршиле у Чачку јесу Четворојеванђеље из XVI и један штампани Октоих из XVIII века. У фонд цркве Вазнесења Господњег ове богослужбене књиге доспеле су у време епископа жичког

[2] Радомир Кречковић, „Чачанска црква”, *Весник Српске православне цркве* XXIX (1924), 571-576; Радивоје Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, 31; Јованка Максимовић, „Чачанско Четворојеванђеље из 1554. године”, *Бојородица Градачака у историји српског народа*, научни скуп поводом 800 година Богородице Градачке и града Чачка, новембар 1992. (Чачак: Народни музеј, 1993), 201-210; Радивоје Бојовић, „Варош и храм – о ризници цркве Вазнесења Христовог у Чачку”, *Светлост од светлости: Хришћански сакрални њредмеји у музејима и збиркама Србије*, Зборник са стручног скупа посвећеног јубилеју Миланског едикта 313–2013, ур. Чедомир Јаничић... [и др.], (Београд: Музејско друштво Србије, 2014), 45-55.

[3] За више о овом скрипторијуму видети у: Светлана Пејић, *Црква Светеи Николеу Никољуцу* (Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 2014), 41-46, 119-135.

[4] Делфина Дилпарић, „Рукописно Четворојеванђеље манастира Свете Тројице код Пљевља”, *Зборник радова Народнеи музеја у Чачку* XVIII (1987), 79-88.

[5] Радивоје Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, 33; Радивоје Бојовић, „Варош и храм – о ризници цркве Вазнесења Христовог у Чачку”, 50; Слободан Јаковљевић, „Фонд ретких богослужбених и рукописних књига из ризнице саборне цркве Вазнесења Господњег у Чачку”, *Саопштења* LIV (2022), 53-71.

[6] Видети: Јован Фундулис, *Лишурика 1* (Краљево: ЕУО Епархије жичке, 2004), 52-53.

[7] Видети: Татјана Суботин-Голубовић, „Литургијски рукописи”, *Свети српске рукописне књиге (XII–XVIII век)*, (Београд: САНУ, 2016), 92-93.

[8] Видети: Милена Давидовић, „Српски скрипторији од XII до XVII века”, *Свети српске рукописне књиге (XII–XVIII век)*, (Београд: САНУ, 2016), 49-68.

[9] Сава Вуковић, *Српски јерарси* (Београд – Подгорица – Крагујевац: Евро, Унирекс, Каленић 1996), 98-100.

Јоаникија Нешковића (1854–1873). Поменути епископ је прикупао и слао Српском ученом друштву у Београду рукописне и старе штампане књиге како би их сачувао од пропадања.¹⁰

Гаврила Рајића (1648–1655/6; †1659), ктитора Благовештењског манастира, Српска Православна Црква прославља као мученика и светитеља. Он је на Пећком трону наследио Пајсија Јањевца, а његово столовање патријаршијом карактеришу ратне околности (Кандијски рат 1645–1669), као и превирања на турском престолу. Ваља напоменути да патријарх Гаврило потиче од старе кнежевске породице Рашковића из Старог Влаха.¹¹ Најпре је био смедеревски митрополит¹², затим митрополит новопазарски и рашки¹³, да би са тога места дошао на патријарашки трон у Пећи, после 1. фебруара 1648. године.¹⁴

Познато је да је патријарх Гаврило извесно време провео у Русији и чак узео учешћа у богослужбеној реформи руског патријарха Никона (1652–1660). Такође, у време епидемије која је задесила Москву (1654–1655), када су цркве запустеле, редовно служи Свету Литургију и, у складу са грамамом коју је издао патријарх Никон, рукополаже свештенике и ђаконе.¹⁵ Након што је одлучио да остане у Русији, Гаврило је своју пратњу вратио у Србију, поручивши да се изабере нови патријарх. Међутим, касније се предомислио. Не знамо шта је утицало ни на прву ни на другу његову одлуку, знамо једино

да је Русију напустио рекавши да жели да оде у Јерусалим. Хроничари бележе да је *са муком џушћен* из Русије.¹⁶ Дошавши у Србију затекао је патријарха Максима на патријарашком трону. Тешко је утврдити како је текло ово двовлашће. Нису познате околности на који начин је патријарх Гаврило оклеветан код турских власти. То је довело до тога да буде задављен у Бруси 18. јула 1659. године. Презвитер Павле га је истог дана сахранио.¹⁷

О образовању патријарха Гаврила и његовом односу према уметности и култури српског народа могу се извући неки закључци на основу маргиналија са рукописа који су му припадали. Ови кодекси на посредан начин сведоче о личности власника, понешто о преписивачким радионицама, али и раскошним илуминацијама. Постоји сведочанство да је једно рукописно Четворојеванђеље патријарха Гаврила даровано манастиру Ковиле под Јавором. Ова књига потиче из XVI века из непознате скрипторске радионице.¹⁸ Квадратне заставице у овом рукопису припадају такозваном византијском стилу илуминирања који је врло редак у овом периоду. Стапање са османским утицајима заправо је у илуминирању створио неовизантијски стил, који је потпуно потиснуо византијски.¹⁹ Познато је да је патријарх Гаврило гајио везе са манастиром Света Троица Плеваљска и да је имао интереса за књиге и њихово чување и скупљање.²⁰ Четворојеванђеље из Кембриџа још један је рукопис са потврђеним власништвом и својеручним

[10] Р. Бојовић, „Варош и храм – о ризници цркве Вазнесења Христовог у Чачку”, 50.

[11] Глигорије Елезовић, *Турски синоници*, књ. 1-1 (Београд: СКА, 1940), 855-856; 1152-1153; Стојан Обрадовић, *Описаније окружја ужичкој; Косићеш-харамбаша* (приредио Видан Никוליћ), (Титово Ужице: Историјски архив, 1987), 69.

[12] С. Вуковић, *Српски јерарси*, 98.

[13] Постављен је уместо смењеног митрополита Максима. Пешкеш за то постављење Гаврило је платио 25. јула 1643. године (С. Вуковић, *Српски јерарси*, 98).

[14] Радован Самарџић, „Српска православна црква у историји српског народа у XVI и XVII веку”, *Историја српског народа*, књ. 3, т. 2 (Београд: Српска књижевна задруга, 1994), 87.

[15] Мирослав Јовановић, *Срби и Руси – 12-21. век (историја односа)*, (Београд: Народна библиотека Србије, 2012), 64.

[16] Далибор Петровић, „Однос руске духовне и световне власти према пећком патријарху Гаврилу Рајићу”, *Теолошки йојлеги* 3 (2011), 69-83.

[17] С. Вуковић, *Српски јерарси*, 100.

[18] За све о овом Четворојеванђељу видети у: Драгиша Милосављевић, *Манастир Дубница и његови патријархи Гаврило Рашковић* (Манастир Дубница – Нова Варош: Манастир Дубница, 2011), 130-134.

[19] Драгиша Милосављевић, Бошко Копуновић, *Штићково – историјско, духовно и културно наслеђе* (Штитиково – Ужице: Епархија милешевска, Одбор за обнову храма Благовести – Штитиково, 2019), 80-83.

[20] Владимир Мошин, „Ђирилски рукописи манастира св. Троице код Плеваља”, *Историјски записи* 1-2 (1958), 235-260.

записом патријарха Гаврила. Садржи карактеристичне одлике српских рукописних радионица XVI и XVII века.²¹ Такође, постоје сведочанства да је патријарх Гаврило имао везе са Андријом Раичићем, једним од најпознатијих средњовековних зографа, преписивача и минијатуриста.²²

Приликом ктиторског оснивања манастира Светих Благовести у Штиткову сачуван је податак да је патријарх Гаврило Рајић поклатио један Пентикостар из 1655. године одмах након освећења манастира и зачетка богослужења. У време те ктиторије он је боравио у Русији. Манастир Светог Благовештења уништен је после слома Првог српског устанка 1813. године. Обнова је покренута тек 1857. године и текла је споро због градње цркве у Новој Вароши где су углавном усмеравана средства.²³ О Четворојеванђељу из Штиткова не знамо заправо ништа. Тешко је претпоставити у ком периоду је завршило у Штиткову. Радивоје Бојовић га у својим студијама датира у XVI век, дакле пре настанка Благовештењског манастира. Везивање рукописа са Штитковом и његово датирање Бојовић врши на основу архивске грађе цркве Вазнесења Господњег коју је прегледао деведесетих година, а која данас нажалост није сачувана. Наиме, у архиви коју је прегледао 1992. било је више фасцикли у којима је постојала архивска грађа у вези са епископом Јоаникијем (Нешковић). Прегледањем те грађе пронађен је податак о Четворојеванђељу из Штиткова, тачније да је књига у лошем стању и да има одређен број страница. Простим пребројавањем страница утврђено је да је у питању књига о којој пишемо. Вероватно је Четворојеванђеље препевезано, али због лошег стања није даље прослеђено у Српско учено друштво, већ је остало у ризници храма

Вазнесења Господњег. Деведестих година XX века извршена је конзервација и данас се налази у добром стању.²⁴

Пошто је манастир у Штиткову уништен током слома Првог српског устанка можемо само претпоставити механизам ктиторије ове књиге. Могуће да је у Штитково доспело пре устанка, као што је могуће и да су га свештенослужитељи склонили пред паљење манастира да би било сачувано и враћено након обнове. Занимљиво је у овом контексту напоменути да кнез Аврам из Штиткова од племена Рајића прилаже манастиру једно Четворојеванђеље 1719. године.²⁵ Дакле, Рајићи су прилагали и даривали своју задужбину, те је највероватније неко из ове кнежевске породице био ктитор наше књиге.

Рукописно Четворојеванђеље из Благовештењског манастира у Штиткову исписано је у XVI веку. Преписано је на хартији српскословенском редакцијом, полууставним писмом. Рукопис је димензија 28 × 19,8 цм. Писар и место настанка за сада су непознати. Наслови су написани црвеним, док је сам текст исписан црним мастилом. Четворојеванђеље је исписано коректним полууставним писмом уједначене величине слова, довољног размака, што даје прегледност тексту. Нема већих варијација у обликовању истих слова.

Повез Четворојеванђеља састоји се од дрвених корица пресвучених смеђом кожом у коју су утиснути орнаменти.²⁶ На предњој корици у средини је техником златотиска утиснут медаљон са мотивима Христовог Распећа окружен цветним орнаментом. Бочно, поред представе Распећа, налази се запис ИС ХС НИ КА, док су у угловима представљени јеванђелисти са својим

[21] Д. Милосављевић, *Манастир Дубница и његови патријархи Гаврило Раичковић*, 137-139.

[22] Д. Милосављевић, *Манастир Дубница и његови патријархи Гаврило Раичковић*, 139-141; Зоран Ракић, *Српска минијатура XVI и XVII века* (Београд: Православни богословски факултет, 2012), 155.

[23] Д. Милосављевић, Бошко Копуновић, *Штитково*, 114-121.

[24] Информације су добијене из разговора са Радивојем Бојовићем који је вођен 24. септембра 2024. године.

[25] За више података видети у: Д. Милосављевић, *Манастир Дубница и његови патријархи Гаврило Раичковић*, 145.

[26] Р. Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, 33; Радивоје Бојовић, „Варош и храм – о ризници цркве Вазнесења Христовог у Чачку”, 50.

симболичким персонификацијама у седећем положају у угаоним оквирима. Целокупну представу уоквирује утиснута флорална орнаментална бордура која се налази испод ивица корица. На полеђини корице у средини се налази стилизовани цветни орнамент, док су у угловима утиснути орнаменти сличног типа. Целокупну представу окружује орнаментална трака у врло лошем стању изведена ситнијом цветном орнаментиком. Копче нису сачуване. Хрбат је са четири ребра без орнаментике и у врло лошем је стању јер је кожа испуцала.

На почетној страници налепљен је сигнатурни број 116 са печатом чачанске Црквене општине, који се иначе налази на превише места у читавој књизи. Књигу отвара упутство о томе на који начин се користи Четворојеванђеље. Будући да му је примарна намена за богослужбену употребу, упутство прецизира у ком периоду се читају перикопе из четири јеванђеља. Указ са наведеним зачалима прати годишњи индикт читања и започиње јеванђељем на Пасху и наставља се недељама које следе: Томином, Недељом мирносица, Раслабљеног, жене Самарјанке, Слепога, Отаца Првог васељенског сабора, све до празника Духова. Указ у наставку прецизира читања у даљем предвиђеном поретку такозваних недеља по духовима све до Начала индикта²⁷ и у круг све до краја, где се завршава упутством за читање Јеванђеља на Велику Суботу. Посебан одељак представљају упутства за читања васкршњих (недељних) јеванђеља на јутарњој служби, посебно Пасхалног и недеља до празника Педесетнице. Такође, издвојен је одељак са упутствима за празнична јеванђеља у дане прослављања светитеља. Овај указ почиње са Началом индикта и празником Светог Симеона Столпника 1. септембра и креће се кроз читав годишњи богослужбени круг. Приметно је у овом месецослову присуство

указа за читање Јеванђеља на празнике Светог Саве Српског и Светог Симеона Мироточивог. Посебно су наведени укази предвиђених јеванђелских зачала који се читају за различите потребе, као и општа јеванђеља предвиђена за празнике пророка, преподобних, преподобномученика, свештеномученика итд. Ово обимно упутство завршава се указом који објашњава на који начин се користе перикопе из јеванђеља и табелом која распоређује зачала. Након табеле следи попис назива глава Матејевог јеванђеља, те тематских целина са исписаним бројевима зачала на маргинама.²⁸ Зачала су јасно обележена црвеном бојом да би се свештенослужитељу олакшало проналажење перикопа, а самим тим и брже сналажење.

Пре самог текста Јеванђеља по Матеју наилазимо на предговор Светог Теофилакта Охридског. Уочљиво је да су прве две стране предговора исписане сабијеније (са мање размака), док су наредне три урађене са више размака, што ће се наставити све до краја јеванђеља. Напомињемо да је у питању исти писар истог дуктуса.²⁹ Могуће да је скриптор експериментисао због мањег трошења листова и хартије, али је уочио мању прегледност текста и наставио са већим размаком.

У истом контексту наглашавамо да се величина слова у Матејевом јеванђељу разликује. На листовима 22а-33б слова су нешто мања, а од листа 34а уочљиво већа. Сва четири јеванђеља започињу исписаним називима глава редоследом, те тематских целина са исписаним бројевима зачала на маргинама, као и предговором Светог Теофилакта Охридског. Из неког разлога листови 172б и 175б су празни (као да су прескочени, будући да се сам текст не прекида). Вероватно да је скриптор грешком започео преписивање на следећој страни због умора и онда наставио и једноставно прескочио два листа. Текст

[27] Реч је о црквеној Новој години која се назива Начало индикта и која започиње 1. септембра.

[28] *Четворојеванђеље из Штишковог*, л. 1а-18а.

[29] *Четворојеванђеље из Штишковог*, л. 19а-21а.

Јовановог Јеванђеља прекида се код Јн. 21, 15 речима: *Симоне Јонин љубиш ли ме више...* тако да евидентно недостаје последња страница.

Заставице се налазе на л. 22а, л. 98а, л. 149а и л. 229а, док су вињете на л. 1а, л. 19а и л. 226а. Општи утисак је да су заставице накнадно урађене и налепљене изнад почетка јеванђеља, док су вињете изведене оригинално на хартији.

Прва заставица на почетку Матејевог јеванђеља састоји се од уплетених полукругова у форми осмице које су у вертикалној алтернацији испуњене црвеном, зеленом и жутом бојом. Унутрашњост заставице испуњена је крстовима формираним од ситних кругова. И остали елементи и облици заставице испуњени су ситним круговима. Заставица се и у левој и у десној мارجини завршава стилизованим флоралним стубићима који се окончавају врежом различитог облика са две стране. Биљни преплет се полукружно протеже изнад заставице, формирајући на средини преплет крстастог облика.

Следећа заставица на почетку Марковог јеванђеља урађена је у другачијем стилу и реализована је уобичајеном траком сплетеном у комбинацију кругова и већих и мањих ромбова у којима су елипсастим круговима уписани крстови који све скупа чине правоугаоно поље заставице издужене по хоризонталу. Заставица је испуњена црвеном, светло и тамнозеленом и бледожутим бојом. Уз бочне ивице можемо видети стубиће који се протежу са расцветалим врховима, док са горњих углова полазе изданци лозице. Стубићи су обојени зеленом и црвеном бојом. Изнад је испреплетен флорални орнамент који врхуни крстом.³⁰

Заставица на л. 149а слична је претходно описаној само што су преплети у облику ромба са заобљеним ивицама у којима је уписан такозвани Андрејев крст, а и мастило је у више боја (смењују се светла и тамнозелена са бордо бојом). Флорални стубићи

са стране изведени су идентично претходној заставици, као и врежа изнад. Уочљиво је да је орнаментика када се налепљивала била превелика, те је пресечена на врху и остављена непотпуна на месту где би требало да у преплету формира крст.

Последња заставица састоји се од три круга правилног облика који се међусобно пресецају, а који у себи имају још два мања уписана. Бочне ивице се завршавају биљним орнаментима. Кругове пресеца облик Андрејевог крста који формира уписане ромбове. Изнад се, идентично заставици на л. 149а, налази испреплетен биљни орнамент који се у средини завршава крстом. Ова заставица, за разлику од претходних, не садржи флоралне стубиће са стране већ само завршетке у форми пупољка.

Чини се да илуминације није урадио писар и да је простор на почетку Јеванђеља смишљено остављен да би се саме заставице накнадно налепиле. Мора се истаћи и то да до сада нису пронађени идентични узорци у ликовној опреми овог рукописа, иако боје и орнаментика у суштини прате узорци и одлике XVI и XVII века.

Вињете су знатно скромније од заставица и састоје се од испреплетених биљних елемената у танкој траци. Таква је вињета на листу 1а у којој је уочљива зелена и бледожућа боја у скромном флоралном преплету. Са друге стране, вињета на листу 19а је најбогатије урађена и садржи биљни преплет који се на обе стране завршава врежом. Половина преплета је обојена зеленом бојом као и врежа, а остатак је остављен необојен. На средини траке црвеним словима је нацртан крст и исписан Христов монограм. Пре почетка Јовановог јеванђеља на л. 226а наилазимо на најскромнију вињету која се састоји од таласасте орнаменталне траке сиромашно украшене квачицама изнад и испод саме траке. Талас је у тегет, а квачице у црвеној боји.

[30] *Четиоројеванђеље из Шинићкова*, л. 98а.

Четворојеванђеље садржи запис на последњем листу који је врло тешко у потпуности растумачити: сию книгъ светое евангелне купн нъз (даље нечитко) и приложнше у црквѣ светоднх ннколы на сльжбѣ оногъ прстн. Књига је садржала још један запис, али је он током конзервације и рестаурације био само делимично видљив, па стога није могуће рашчитати тих неколико речи. Ово значи да није било намењено манастиру Благовештењу него је путевима ктиторије доспело до Штиткова, а коначно, заслугом епископа Јоаника Нешковића, и до Чачка.

За време туркократије у илуминацији српских рукописа није створен посебан стил. Одани традицији, илуминатори књига XVI и XVII века претежно су изводили заставице у духу геометријско-биљног стила старијих рукописа насталих у временима државне самосталности. У орнаментици су преовладавали преплети кругова, ромбова, лукова и дијагонала, чворови и плетенице, као и биљни мотиви (таласаста гранчица у чијим су волутама цветови и листови или врежа која се грана полазећи из вазе) или стилизоване људске главе насликане у средишту орнаменталног поља. Заставице су претежно сведене на обојене цртеже углавном колорисане плавом, жутом, зеленом, црвеном, мрком и, нешто ређе, златном бојом.³¹ У такав закључак уклапа се и ово Четворојеванђеље чије су заставице и вињете изведене у класичном стилу XVI и XVII века.

Уместо закључка

Закључујући ово кратко разматрање Јеванђеља из Штиткова препоручујемо даља стручна кодиколошка, палеографска и филолошка проучавања у нади да ће то довести до прецизнијег датирања и одређивања писара и можда мапе пута рукописа од цркве

Светога Николе, која се помиње у запису, све до Штиткова и, у коначници, Чачка.

Значај овог Четворојеванђеља је, као и сваке друге богослужбене књиге средњег века, немерљив. За разлику од данашњег времена, у периоду туркократије нису постојали ни вишак књига ни непотребне књиге. Богослужење је постало ретка утеха и средство опстанка православнима у ропству. Континуитет богослужења омогућиле су богослужбене књиге које, с једне стране, представљају културно благо српског народа чија је вредност непроцењива, а са друге изворе од прворазредног значаја.

Извори

Четворојеванђеље из Штиткова, Ризница цркве Вазнесења Господњег у Чачку, сигнатурни број 136

Литература

Бојовић, Радивоје. *Бојородичина црква на Морави*. Чачак: Народни музеј, 1992.

Бојовић, Радивоје. „Варош и храм – о ризници цркве Вазнесења Христовог у Чачку”, *Светлост и од светлости: Хришћански сакрални предметни музеји и збиркама Србије*, Зборник са стручног скупа посвећеног јубилеју Миланског едикта 313–2013, ур. Чедомир Јаничић ... [и др.]. Београд: Музејско друштво Србије, 2014, 45–55.

Вуковић, Сава. *Српски јерарси*. Београд – Подгорица – Крагујевац: Евро, Унирекс, Каленић, 1996.

Давидовић, Милена. „Српски скрипторији од XII до XVII века”, *Светлост српске рукописне књије (XII–XVII век)*. Београд: САНУ, 2016, 49–68.

Дилпарић, Делфина. „Рукописно Четворојеванђеље манастира Свете Тројице код Пљевља”. *Зборник радова Народни музеја XVII* (1987), 79–88.

Елезовић, Глигорије. *Турски синоменици књ. 1-1*. Београд: СКА, 1940.

Јаковљевић, Слободан. *У светом и свечасном храму овом*. Чачак – Краљево: ЕУО Епархије жичке, 2024.

Јаковљевић, Слободан. „Фонд ретких богослужбених и рукописних књига из ризнице саборне цркве Вазнесења Господњег у Чачку”. *Саопштења LIV* (2022), 53–71.

Јовановић, Мирослав. *Срби и Руси – 12–21. век (историја односа)*. Београд: Народна библиотека Србије, 2012.

Кречковић, Радомир. „Чачанска црква”, *Весник Српске православне цркве*, година XXIX (1924), 571–576.

[31] Зоран Ракић, „Орнаментика Четворојеванђеља бр. 6 у Манастиру Хиландар и бр. 263 у Библиотеци српске патријаршије”, *Зборник Народни музеја у Београду XXI–2* (2014), 91–92.

Максимовић, Јованка. „Чачанско Четворојеванђеље из 1554. године”. *Бојородица Градачка у историји српског народа*, научни скуп поводом 800 година Богородице Градачке и града Чачка, новембар 1992. Чачак: Народни музеј, 1993, 201-210.

Максимовић, Јованка. *Српске средњовековне минијатуре*. Београд: Просвета, 1983.

Милосављевић, Драгиша. *Манастир Дубница и његов патријарх Гаврило Рашковић*. Манастир Дубница – Нова Варош: Манастир Дубница, 2011.

Милосављевић, Драгиша, Копуновић Бошко. *Штитиково – историјско, духовно и културно наслеђе*. Штитиково – Ужице: Епархија милешевска, Одбор за обнову храма Благовести – Штитково, 2019.

Мошин, Владимир. „Гирилски рукописи манастира св. Тројице код Пљеваља”, *Историјски записи* 1–2 (1958), 235-260.

Обрадовић, Стојан. *Описаније окружја ужичкој; Косиљеш-харамбаша* (приредио Видан Николић). Титово Ужице: Историјски архив, 1987.

Пејић, Светлана. *Црква Свештој Николе у Никољцу*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 2014.

Петровић, Далибор. „Однос руске духовне и свјетовне власти према пећком патријарху Гаврилу Рајићу”. *Теолошки йоїледи* 3 (2011), 69-83.

Рајић, Делфина; Тимотијевић, Милош. *Храм Свештој Вознесења Госйодњеї у Чачку*. Чачак: Народни музеј, 2021.

Ракић, Зоран. „Орнаментика Четворојеванђеља бр. 6 у Манастиру Хиландар и бр. 263 у Библиотеци српске патријаршије”. *Зборник Народној музеја у Београду* XXI–2 (2014), 91-101.

Самарџић, Радован. „Српска православна црква у историји српског народа у XVI и XVII веку”, *Историја српског народа*, књ. 3, т. 2. Београд: Српска књижевна задруга, 1994.

Суботин-Голубовић, Татјана. „Литургијски рукописи”, *Свеш српске рукописне књије (XII–XVII век)*. Београд: САНУ, 2016, 89-108.

Фундулис, Јован. *Лишурїка 1*. Краљево: ЕУО Епархије жичке, 2004.

Чанак Медић, Милка; Ивковић, Зорица. *Бојородица Градачка*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, Краљево: Завод за заштиту споменика културе, Чачак: Народни музеј, 1992.

THE MANUSCRIPT FOUR GOSPELS FROM THE MONASTERY OF THE HOLY ANNUNCIATION – ŠTITKOVO (16TH CENTURY)

The Church of the Ascension of the Lord in Čačak is a highly significant cultural, historical, and national landmark with a special place in the history of the Serbian Church and people. The treasury of this church houses old and important artifacts and books from various cultural and historical periods, which in itself attests to the significance of this sacred site. The collection of preserved movable objects, as well as valuable and ancient books, reflects the state of material culture within the Serbian Orthodox Church over past centuries, thereby demonstrating that our people hold a rightful place in the cultural history of European Christian nations.

This study describes the manuscript Four Gospels, originating from the Monastery of the Holy

Annunciation in Šitkovo, which was transcribed in the 16th century. Through the mechanisms of patronage and the efforts of Bishop Joanikije Nešković, the manuscript found its way into the treasury of the Church of the Ascension of the Lord in Čačak, where it is still kept today. It has not yet been the subject of dedicated scholarly studies.

The paper examines the historical background concerning the foundation of the Šitkovo Monastery in 1665 and its patron, Saint Patriarch Gavriilo Rajić. Additionally, it provides a description of the manuscript, its binding, missing sections, and illuminations, with special attention given to the book's structure and the ornamentation details.

Protoiereus Dr. Slobodan S. JAKOVLJEVIĆ

Четворојеванђеље из Штиткова, фото Вук Даутовић

Детаљ са корица, фото Вук Даутовић

Детаљ са заставице, л. 149а, фото Вук Даутовић

Заставица, л. 249а, фото Вук Даутовић

Запис на задњој страни, фото Вук Даутовић

Старе и ретке књиге из ризнице храма Вазнесења Господњег у Чачку, фото Вук Даутовић

